

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Lärarlegitimation och retorik

En retorisk analys av ”Legitimation och skärpta behörighetsregler” och
sex remissvar.

Göran Kristiansson

Interdisciplinärt examensarbete inom lärarutbildningen, 15 hp
Svenska språket
Vt 2009
Handledare: Barbro Wallgren Hemlin

Sammandrag

2008 presenterades utredningen SOU 2008:52, "Legitimation och skärpta behörighetsregler". Avsikten var att komma tillrätta med problemet att så många lärare var obehöriga, vilket ansågs försämra kvalitén i skolan. Uppsatsens material består i utredningen samt sex relaterade remissvar.

Syftet med uppsatsen var att söka svar på vilka argument utredningen använde, på vilket sätt de presenterades samt hur de bemöttes i remissvaren.

För att uppnå detta användes verktyg för retorisk analys och, i remissvaren, ett språkligt perspektiv med fokus på värdeladdade ord.

Resultatet var att utredningen till största del använde sig av hänvisningar till bl.a. andra utredningar, forskare och andra auktorisationssystem.

Det visade sig även att remissinstanserna s.a.s. utgick från sig själva och sina syften. Detta manifesterades naturligt i språket, genom värdeladdade ord, samt i hur man hanterade utredningens argument.

Nyckelord: Språkvetenskap, retorik, retorikanalys, värdeladdade ord, utredning, remissvar, lärarlegitimation.

Innehållsförteckning

1.	Inledning och syfte	3
2.	Bakgrund	4
2.1	Om retorik.....	4
2.2	Läraryrket i Sverige.....	6
2.3	Utredning och remiss.....	6
3.	Tidigare forskning	7
4.	Material och metod	9
4.1	Material.....	9
4.2	Retoriska begrepp.....	9
4.2	Metod.....	11
5.	Resultat	13
5.1	SOU 2008:52.....	13
5.1.1	Utredningen som helhet.....	13
5.1.2	Utredningens argument.....	15
5.2	Remisser.....	20
5.2.1	Kommentar angående stil.....	21
5.2.2	Läraryrket.....	21
5.2.3	Lärarnas riksförbund.....	22
5.2.4	Sveriges Kommuner och Landsting.....	24
5.2.5	Högskoleverket.....	25
5.2.6	Skolverket.....	26
5.2.7	Friskolornas riksförbund.....	26
5.3	Språkliga detaljer i remissvar.....	27
5.3.1	Högskoleverkets ordval.....	27
5.3.2	Lärarnas riksförbunds ordval.....	29
6.	Sammanfattande diskussion	31
	Källförteckning	32

1. Inledning och syfte

Den 23 mars 2006 tillsatte den socialdemokratiska regeringen efter ett beslut en utredning med direktivet att ”bedöma behovet av ett statligt auktorisationssystem för lärare”. (SOU 2008:52:3)

Röster hade då länge höjts för att införa någon typ av lärarlegitimation liknande läkarlegitimationen. Beslutet hade sin bakgrund i en undersökning som Riksrevisionen påbörjade 2004 vilken resulterade i rapporten ”Rätt utbildning för undervisningen – Statens insatser för lärarkompetens”. I denna kom man fram till att alltför många lärare var obehöriga och hade fel sorts kompetens för den undervisning de bedrev. Rekommendationen till regeringen var att förtydliga kompetenskraven för lärare då lärarens kompetens, enligt riksrevisionen, har en klar koppling till elevernas prestationer och kvalitén i skolan.

”Man behöver inte vara någon Wittgenstein” är ett citat hämtat ur en ledare i SvD som ett inlägg i debatten om lärarlegitimation. (SvD 26/10-08) Det syftade på orimligheten i att försöka höja kvalitén i skolan, genom att alla lärare skall ha gått den lärarutbildning som har fått kritik för just sin dåliga kvalitet. Ledaren är ett exempel på en textgenre där den här typen av frågor debatteras med ett ledigare språk än det i utredningar och remisser. Utredningen fick ett visst gensvar i pressen men det materialet har jag valt att inte ta med i undersökningen. Göteborgs-Posten citerade emellertid Sverker Lindblad, som hävdade: ”Läraren är inte längre samhällets stöttepelare med myndigheterna i ryggen.” (Gp 15/5-08) Uppsatsen visar på att höjd status definitivt är vad uppdragsgivaren har haft för ögonen.

Den nuvarande regeringen förändrade och utvidgade senare åter uppdraget och det var nu att ”lämna förslag till behörighetsregler för lärare och att uppmärksamma hur behörighetsreglerna kan skärpas när det gäller kravet på tillsvidareanställning av lärare.” (SOU 2008:52:303)

Utredningen presenterades i maj 2008, den skickades ut på remiss till berörda parter och i november samma år så hade det kommit in 128 remissvar. Detta är bakgrunden till den undersökning som presenteras i denna uppsats. Med utgångspunkt i utredningen SOU 2008:52 ”Legitimation och skärpta behörighetsregler” samt sex remissvar har syftet med undersökningen varit att söka svar på följande frågor:

- Vilka argument framhövdes i det utvalda materialet?
- Hur presenterades argumenten i utredningen?
- Hur bemöttes argumenten i remissvaren?

Textmaterialet kommer också, i viss mån, att kommenteras ur ett språkligt perspektiv med fokus på värdeladdade ord.

Materialet kommer att analyseras med verktyg hämtade från den klassiska retoriken, vilken kortfattat presenteras i nästföljande avsnitt. I samma avsnitt ges en kort bakgrund om utredningar, remisser och lärarbehörighet i Sverige.

Därpå följer ett avsnitt om tidigare forskning samt en presentation av metod och material. Därefter kommer själva resultatet av undersökningen och uppsatsen avslutas med en kort diskussion.

2. Bakgrund

I detta avsnitt redogörs först om klassisk retorik, därefter om lärarbehörighet i Sverige och sist om utredningar och remisser.

2.1 Om retorik

Retorik brukar definieras som att övertyga någon om något med alla tillgängliga medel och denna konst har genom åren haft olika ställning hos allmänheten och i skolsystemet och inte alltid till retorikens fördel. (Cassirer 2003:18) Metodavsnittet kommer att förklara en del retoriska begrepp men följande handlar om retorikens historia i korthet.

Retoriken har alltså rötter i det antika Grekland och Rom vilket i tid är runt 500 f. Kr till 200 e.Kr. (Cassirer 1997:15ff) Man blev i den gryende demokratin intresserad av vad det var som gjorde att vissa talare lyckades bättre i folkförsamlingen än andra. Tidigare än detta, i efterdyningarna av diktaturens fall i Syrakusa på Sicilien, uppstod ett stort antal tvister om jordområden och annan egendom. Det uppkom då ett behov av att kunna tala för sin sak, d.v.s. att vara retoriskt kunnig, vilket vissa slog mynt av och sålde som produkt. Dessa tidiga retoriker förpackade retoriken, ringade in vilka delar ett tal bör innehålla och i vilken ordning dessa bör komma. (Rydstedt 1993:19) För en utförligare beskrivning se till exempel Johannesson (1998). Ordningen brukar dock se ut som följer.

Exordium -Inledning

Narratio-Presentation

Propositio-Teskförslag

Argumentatio-Argumentering Bevisföring

Peroratio/conclusio-Slutsats Avslutning

Undersökningen i denna uppsats behandlar argumenterande texter av politisk karaktär och undersöker argument och språk i dessa. Denna typ av studier har utvecklats till ett omfattande forskningsområde vilket redovisas i avsnittet om tidigare forskning. (Johannesson 1998:8ff) Vissa av dessa metoder tar ett helhetsgrepp och vissa fokuserar på delar av processen.

Retoriken spreds allteftersom och Aristoteles, verksam i Grekland på 300-talet f. Kr, var en av dem som utvecklade dess idéer. Bland annat tog denne fasta på att arbetet med ett tal består i olika arbetsfaser vilket resulterade i den numera välkända uppräknningen av arbetets fem delar eller *partes* som systemet även kallas. (Grinde 2008:59) Dessa är invention, disposition, formulering, memorering och framförande se t.ex. Rydstedt 1993:20.

Den klassiska retoriken räknar med tre olika typer av tal, de juridiska (*genus judiciale*), de politiska (*genus deliberativum*) och lov- och klandertalen (*genus demonstrativum*).

Genus judiciale är tal som traditionellt sett oftast hör hemma inom rättsväsendet då man skall bevisa någons oskuld eller anklaga någon för något. Denna genre har hittat sin väg ut ur rättssalen och används i mer eller mindre vardagliga situationer där man själv eller någon annan står anklagad.

Genus deliberativum kan förklaras som ett rådande eller avrådande tal enligt talarens uppfattning med mål att ta ett gemensamt beslut om framtiden i talarens favör. Genrens ursprung hittar vi i talet till den politiska församlingen och det är inom detta område undersökningens textmaterial är hämtat.

Genus demonstrativum hittar man i sammanhang där någon typ av ceremoni hålls exempelvis under födelsedagar, minnesstunder, begravningar eller bröllop. Syftet med talet är att ”prisa eller fördöma” som Johannesson uttrycker det vilket innebär att man vill få publiken att vara av samma mening som en själv ifråga om gillande eller ringaktning av det man talar om. (Johannesson 1998:36f)

Retoriken har efter andra världskriget fått en pånyttfödelse vilket enligt Johannesson kanske började med att man ville få svar på hur ett helt folk lät sig övertygas att gå i krig. (1998:7) Retorisk medvetenhet är i högsta grad aktuell och kan förklaras av den stora mängden

information, hårdnande konkurrens samt intrikata samhällsbyggen.
(Lorentzon 2006:16)

2.2 Lärarbehörighet Sverige

Efter att folkskolestadgan kom 1842 har det i stort sett varit kommunernas ansvar att inrätta skolor samt att anställa lärare till dessa. Till en början anordnade staten lärarseminarier och senare lärarhögskolor. Kraven på behörighet har skiftat genom åren och de har periodvis varit strängare än de är idag men det har aldrig funnits något krav på yrkeslegitimation. Staten har således haft som huvuduppgift att utbilda lärare på högre lärosäten och ansvara för att behöriga lärare anställs ute på skolorna. Det sistnämnda blev i början av 90-talet kommunernas uppgift, skolorna fick större ansvarsfrihet, och det är där vi står idag. Skolorna får idag anställa obehöriga lärare utan tidsbegränsning om det finns skäl för det. Högskoleverket skrev bl.a. i sitt remissvar att det är ”allmänt känt att idag definieras behörigheten av skolhuvudmännen.” vilket är skolorna. (SOU 2008:52:86ff)

Riksrevisionen kom, vilket nämndes i inledningen, fram till att obehöriga lärare var den största förklaringen till elevernas vikande resultat. Utredningens direktiv har, som sagt, gått från att ”bedöma behovet av” till att ”lämna förslag till” ett auktorisationssystem. (SOU 2008:52:3f) Utredningens förslag är att anställning av obehöriga lärare i framtiden skall bli mycket svårare för huvudmännen, skolorna.

2.3 Utredning och remiss

Undersökningens huvudmaterial har varit en utredning samt en rad remissvar varför jag nedan kortfattat kommer att redogöra för dessa texters sammanhang.

Med utgångspunkt i att något i samhället behöver förändras tillsätter regeringen en utredning som får direktiv om sitt mål med denna. Ett annat namn för utredare, om det inte är en ensam sådan, är kommitté och dennas slutsatser redovisas i ett slutbetänkande eller kort och gott en utredning. Betänkandet publiceras i serien Statens offentliga utredningar, SOU, och överlämnas till regeringen. Jörgen Ullenhag ledde utredningen men hade, vilket kommer att framgå, en stab av medarbetare, experter och samarbetspartners.

Därefter skickas förslaget ut på remiss till de parter som skulle komma att beröras om kommitténs förslag blev verklighet. Regeringen vill då veta vad remissinstanserna tycker och vilket stöd förslaget har.

Med hjälp av remissvaren och betänkandet skriver tjänstemän i det berörda departementet sedan, på uppdrag av regeringen, en proposition till riksdagen med förslag till ändringar i lagstiftningen.

Till slut behandlar riksdagen propositionen bl.a. i form av en omröstning. Om lagändringarna går igenom i riksdagen så träder de så småningom i kraft och kan börja tillämpas. (Regeringskansliet 2009)

Den genre som man som skribent verkar inom när man skriver utredningar och remissvar har en lång tradition. Bland annat bör man hålla sig till en viss stilnivå språkligt och dispositionen är mer eller mindre densamma för alla utredningar. Stilen man skall hålla sig till finns beskriven i ett flertal skrifter såsom *Myndigheternas skrivregler* (2001) samt *Svara på remiss-hur och varför* (2003). I den senare står det t.ex. ”Undvik ett alltför fackbetonat uttryckssätt” samt att språket bör vara ”rakt på sak och konkret” med tanke på den stora målgruppen som är allt från journalister och allmänhet till ” statsrådet och chefen för Utbildningsdepartementet”. (SOU 2008:52:3)

3. Tidigare forskning

Forskning om retorik har, som nämndes tidigare, vunnit större intresse de senaste decennierna och är idag ett stort område, vilket avspeglas såväl i omfattning som i antalet forskningsområden den spänner över. Det finns forskning i retorik som berör reklam, politik, predikan och en rad andra ämnen. Handböcker i retorik är vanligt och har som sagt anor till retorikerna på Syrakusa. All denna kunskap har inverkat på undersökningen men det som är än mer relevant är den forskning som handlar om retorik i svensk politik.

Lorentzon (2006) har studerat lexikala förändringar i svenska valmanifest med fokus på bl.a. värdeladdade ord vilket är en del av även denna undersökning. Lorentzon menar att texter med politiskt språk är intressanta eftersom man där kan hitta en större andel ”språkliga fenomen som kan antas ha retorisk effekt”. (Lorentzon 2006:23) Denne menar vidare att ”allt politiskt material [är] producerat i retoriska syften.” (Lorentzon 2006:17) Det man tittar efter kan ligga både på lexikal som överlexikal nivå, dvs. i de mindre delarna som i texten som helhet. På lexikal nivå kan man finna bland annat anaforer, metaforer, akronymer, eufemismer, värdeladdade ord och trepartstrukturer. På

överlexikal kan ensidig rapportering, form samt val av stilnivå visa på retoriska drag.

När man idag pratar om hög och låg stilnivå så har det delvis ursprung i medeltida tankar om tre olika stilar inom diktning. Dessa tre var den enkla, låga stilen, mellanstilen och den höga, storslagna stilen vilket undersökningen delvis berör. (Cassirer 2003:28)

Angränsande forskning är även den om offentlig svenska dvs. det språk som används av myndigheter. T.ex. har Landqvist (2000) skrivit om svenska lagtexters syntax och struktur och Melander (2000) om hur det svenska lagspråket kan påverkas av EU.

Stilistik och exempel på stilstudier finns exempel på i både Lagerholm (2008) och Cassirer (2003). Den förstnämnde granskar både en proposition, del av en utredning, och skriver om kanslistil vilket är relevant för undersökningen. Om politiska utredningar skriver Lagerholm bl.a.:

Skillnaden mellan vetenskapliga och politiska utredningar är att de förra enbart ska presentera ett faktiskt, objektivet resultat av en undersökning, medan de senare kan använda dessa resultat som underlag för politiska beslut. Politikernas uppgift är alltså att föreslå eller förändra något, vilket gör att propositionen också har argumenterande inslag där de vetenskapliga resultaten kan fungera som argument. (Lagerholm 2007:327)

Detta tas upp eftersom man bör hålla isär dessa två olika sorters utredningar. Det är annars lätt att tro att en statlig utredning har förpliktelser att vara objektiv vilket undersökningen inte har hittat stöd för. Cassirer menar att man kan urskilja två stora grupper texter nämligen informerande respektive påverkande där utredningar egentligen hör till den förstnämnda gruppen. Utredaren arbetar, vilket nämns i avsnittet Utredning och remiss, enligt de direktiv som ges vilket väcker frågan om utredningen är s.k. pseudoobjektiv d.v.s. att det är en text med objektiv stil men med ett subjektivt innehåll. Se Cassirer (2003:158) för en närmare förklaring.

Cassirer uttrycker även på ett kärnfullt sätt vad som är syftet med den stil man som talare väljer på sin text. Han menar att det är att ”förstärka dess verkan genom att förtydliga innehållet eller budskapet och att försköna den”. (2003:19) Följaktligen spelar stilen roll för hur budskapet når fram. Enligt Cassirer ”är språkliga fenomen stilistiskt relevanta endast om de åstadkommer någon effekt” (2003) vilket man skulle kunna påstå att bl.a. urvalstexternas ordval får. Men, som nämns i

metodavsnittet, så är en retorikanalys subjektiv av naturen och därför kan man argumentera om vilken effekt ordval och annat får på andra än mig. Cassirer lyfter även fram att frågan om det överhuvudtaget finns någon "ovillkorlig objektivitet" och därmed objektiva texter har diskuterats länge. (2003:58)

4. Material och metod

I detta avsnitt redogörs i tur och ordning för det material som har legat till grund för undersökningen, retoriska begrepp man bör vara bekant med för att kunna orientera sig i denna uppsats samt metoder som delvis har använts i undersökningen.

4.1 Material

Huvudmaterialet till denna uppsats utgörs av utredningen "Legitimation och skärpta behörighetsregler" eller SOU 2008:52 som den också heter. Den handlar, som nämdes i inledningen och bakgrunden, om att den nuvarande regeringen vill göra det svårare för skolorna att anställa obehörig personal. Om förslaget går igenom i riksdagen kommer det i framtiden innebära att man som lärare måste ha en lärarlegitimation och vara utbildad för exakt det som man arbetar med.

Motivet till valet av material är den koppling till skolans sfär som är nödvändig för denna typ av integrerad uppsats. Detsamma gäller för valet av sex remissvar, vilka ansågs vara de mest berörda parterna och därmed de med mest koppling till skolans värld. Dessa är remissvaren ifrån Lärarnas fackförbund, Lärarförbundet, Högskoleverket, Skolverket, Friskolornas Riksförbund samt Sveriges Kommuner och Landsting. Vidare var ett skäl även att dessa remissvar var de som det refererades mest till i tidningsartiklar om lärarlegitimationen. Tidningsartiklar är dock inte en del av undersökningen. Dessa två skäl ligger till grund för valet av material.

4.2 Retoriska begrepp

Argumentationsanalys bygger på att man med hjälp av begrepp från retoriken granskar argument och deras eventuella verkan samt bl.a. kategoriserar dem utifrån retorikens tre bevistyper, vilka förklaras nedan.

Till en början bör man dock förklara de grundläggande begreppen tes och premiss inom ämnet vilket nedan görs genom att exemplifiera.

Premissen är det förhållande som måste råda för att en tes överhuvudtaget skall kunna anses höra till saken. Om man lägger fram tesen "Bygg en bro över älven" så förutsätter det att det finns ett behov av att korsa älven vilket i detta fall blir premissen. Om inte det behovet hade existerat så hade alla argument för tesen varit antingen ohållbara, oacceptabla eller irrelevanta.

Traditionell argumentationsanalys skiljer sig från retoriken ifråga om att man bara skiljer på sak- och värdeargument. Nedan kommer även retorikens indelning att förklaras. För sakargument, som har med sanningshalt och sannolikhet att göra, kopplar man begreppet hållbarhet, m.a.o. huruvida argumentet är sant eller sannolikt. Sanning är något relativt inom retoriken menar Cassirer. (2003:18) Man talar snarare om sannolikhet inom retorik. För talaren är målet att intala något för sina åhörare vilket görs bäst genom att använda de bästa argumenten. Följden blir därför att man som talare inte alltid väljer de sanna men osannolika argumenten utan hellre de som är osanna men sannolika och därmed övertygande.

Värdeargument är å sin sida kopplat till en åsikt och därför talar man om acceptansen hos mottagaren dvs. om denne delar talarens åsikt. Om mottagaren är av exakt samma åsikt säger man att argumentet är mycket relevant. När man avgör argumentens relevans och/eller acceptans hos mottagaren utför man någonting som kan kallas för att *vikta* argument. Se Wallgren Hemlin (2001) för en uttömmande förklaring

Det följande är en förklaring av de tre vedertagna bevis typerna *ethos*, *pathos* och *logos* som Aristoteles använde sig av som termer och som enligt bl.a. Grinde "är de kategorier som på olika sätt övertygar åhöraren och skapar stöd eller förtroende för tesen." (2008:58)

Om man i bevisföringen anspelar på sin eller andras sakkunskap och därmed auktoritet så använder man sig av *ethos* bevisning.

I *logos* bevisning använder man sig, som namnet antyder, av logiska argument och sammanhang.

Pathos bevisning kan lättast förklaras som känslöargument där man som talare försöker appellera till publikens sinnen. De känslor som man som talare försöker frambringa är helt enkelt de som är bäst lämpade för tillfället vilket kan vara glädje, sympati, medlidande, oro osv.

Detta är den förenklade bilden av de tre bevis typerna men i realiteten så vävs två eller alla tre typerna ihop i samma argument vilket kan göra det svårt att kategorisera dem.

Wallgren Hemlin (2001) ger ett exempel där alla tre bevis typer är närvarande i argumentet att rökning ger cancer och därför bör undvikas. Vårt förnuft, *logos*, säger oss att rökning mycket väl kan ge oss cancer

eftersom det har stöd i ett otal vetenskapliga undersökningar. Samtidigt har vårt förnuft hållit argumentet för sannolikt eftersom dessa undersökningar är en auktoritet i kraft av sin expertis och därmed grundar vi det på en ethosbevisning. Till sist menar Wallgren Hemlin (2001) att ordet *cancer* är ”laddat med skräck” inför ”sjukdom och död” för flertalet och att argumentet därmed är associerat till vårt känsloliv, *pathos*. Grinde kommenterar en sammanvävning av *logos* och *pathos* med att ”Själva argumentationen kan ju vara logisk, men skrällen för faran sitter ju i känslorna.” (2008:56)

4.2 Metod

Den metod som valts för undersökningen är retorisk analys vilket bl.a. hör till språkvetenskapen. Undersökningen kommer att göra en övergripande analys av huvudargumenten och dessas bemötande i remissvaren. Dessutom innefattar undersökningen en språklig del där två av remissvaren har lyfts fram. Detta innebär att argumenten kommer att bli kategoriserade i bevisstyperna *ethos*, *pathos* eller *logos* och att det kommer föras ett resonemang kring detta. Eftersom min analys till största del kommer att vara mottagarorienterad och jag själv är en mottagare så kan materialet tolkas annorlunda.

Att göra en analys är, som bl.a. Cassirer (2003) skriver, att bryta ner helheten i delar som i sin tur granskas. Att göra en stilanalys kan vara en mycket omfattande uppgift och undersökningen gör på intet sätt anspråk på att vara heltäckande. Den är istället fokuserad på de detaljer som bör vara av mest betydelse. (Lorentzon 2006:25ff)

Liksom Lorentzons nämnda avhandling kommer denna undersökning i språkligt avseende att handla om värdeladdade ord. Det är inte självklart vilka ord som väcker positiva eller negativa känslor eftersom man måste ta hänsyn till det sammanhang i vilket det står. Man skulle dock kunna säga att ett ord ger konnotationer åt ena eller andra hållet för en del i språksamfundet innan det blir etablerat som värdeladdat för de flesta. (Lorentzon 2006:48) Lorentzon ger ett exempel med ordet *experiment* som är förhållandevis neutralt men får en negativ konnotation när det får ordet *socialt* framför sig. (Lorentzon 2006:45)

För att få vägledning till vilken värdeladdning ett ord har kan man gå till källor som Nationalencyklopedins ordbok (NEO) eller Svenska Akademiens ordbok (SAOB). Där går det inte alltid att finna svar utan ytterst avgör kontexten och att förlita sig till sin egen språkliga kompetens. (Lorentzon 2006:75f)

I en retorikanalys ingår annars många andra delar vilket kommer att framgå av fortsättningen.

Det allmänna syftet med en retorikanalys är att försöka förstå och förklara vilken funktion och verkan kommunikativa handlingar har. (Renberg 2007:14)

Renberg beskriver att det finns tre typer av analyser man kan utföra inom ämnet. Dessa är sändarorienterade, ämnesorienterade och mottagarorienterade och den undersökning som presenteras här är i huvudsak den sistnämnda. En sändarorienterad analys försöker utforska vilka som var talarens utgångspunkter, intentioner och drivkrafter. En ämnesorienterad analys går på djupet av materialet och vill ha svar på ordens verkliga innebörd. Den mottagarorienterade analysen har för avsikt att ge en bild av vilken effekt orden fick på mottagarna. ”Hur uppfattades, tolkades och användes framställningen?” för att citera Renberg angående den sistnämnda typen av analys. Renberg menar också att retorikanalys av naturen är godtycklig eftersom den utförs med ”tankar, känslor och värderingar.” (Renberg 2007:15) Enligt Renberg görs en retorikanalys i grova drag i två steg. Första steget består i att göra observationer som hör till frågan och sedan dra slutsatser utifrån dessa. Andra steget innebär att man sammanställer relevanta slutsatser och observationer i skrift eller muntlig form.

Förebilden till Renbergs modell finns hos Karlberg och Mral (1998) där de menar att den retoriska analysen ”tar ett helhetsperspektiv” samt att tolkning är subjektivt och att ”redan studieobjektet resultat av ett subjektivt val.” (1998:12) Som nämndes är denna undersökning dock inte heltäckande vilket skulle kräva ett än större arbete än vad som är möjligt inom ramen för denna uppsats. Det Karlberg och Mral menar om valet av studieobjektet i en retorisk analys är att det bör ”omfatta moment av påverkan” vilket båda mina val av texttyper kan anses försöka göra. (1998:13)

Vissa delar Karlberg och Mrals analysmodell används i undersökningen och Renberg menar att modellen ”är enkel och överskådlig och lätt att anknyta till praktisk retorik” samt att den har ”vetenskaplig förankring”. (2007:9)

Modellen bygger på en analys i sex steg som redovisas kortfattat nedan. De delar som kommer att användas mest i denna undersökning är steg tre och fyra. De frågeställningar som redovisas nedan är bara de

mest centrala. För en utförlig beskrivning av modellen se Mral och Karlberg. (2007:21ff)

Steg 1: Kontexten

I detta steg sätter man in texten i en omgivning och frågar sig under vilka förhållanden den kom till. Vilken textgenre och vilken retorisk *genre* kan vi placera texten i? Andra viktiga frågeställningar är vilken retorisk situation ligger bakom analystexterna, vilka regler gäller för den här typen av texter, vem är det tänkt skall läsa texten och har den fått den publik som den var avsedd för?

En central fråga är också vilket det retoriska problemet är för talaren? Med det retoriska problemet menar man de ”invändningar mot budskapet som talaren är medveten om och söker bemöta med språkliga medel.” (Karlberg & Mral 1998:25) Även vilken stilnivå man skall hålla talet på är ett retoriskt problem enligt samma författare.

Vilken bakgrund har författaren och vilka slutsatser kan man dra av det?

Steg 2: Disposition

Hur är texten uppbyggd i jämförelse med den tidigare nämnda standarddispositionen inom retoriken?

Steg 3: Grundläggande medel för att övertyga

Vilka verktyg tar talaren till sin hjälp för att få publiken på sin sida?

Steg 4: Argumentationsanalys

Vilken är talarens tes och vilka argument använder denne för att övertyga.

Steg 5: Stil

Vilken stilnivå ligger texten på i förhållande till andra texter?

Steg 6: Att formulera analysresultaten

5. Resultat

I denna del presenteras först en enkel uppställning av utredningens tes och argument. Därefter behandlas argumenten i tur och ordning och därpå följer ett avsnitt om remissvarens bemötande av dem. Sist kommer en kommentar om stilen i remissvaren och en språklig analys på två av dessa.

5.1 SOU 2008:52

5.1.1 Utredningen som helhet

Utredningen, som är resultatet av en del i vår demokratiska process, är skriven i en kontext där direktiven kommer från en ny tillsatt borgerlig regering. Sverige har under merparten av perioden efter andra världskriget inte haft en borgerlig regering. Detta kan förklara varför regeringen vill ändra på mycket även inom andra områden och varför utredningen föreslår såpass stora förändringar. Det i sin tur kan vara ett av utredningens retoriska problem tillsammans med att man samtidigt inte vill framstå som subjektiv. Förslaget, vilket nämndes i inledningen, skulle innebära att alla som arbetar som obehöriga lärare skulle behöva komplettera sin utbildning eller påbörja den, om man inte har någon. Det skulle även innebära att lärarstudenter efter utbildningen skulle behöva genomgå ett s.k. provår och bli godkända för att kunna bli anställda utan tidsbegränsning. En enkel uppställning av utredningens tes och argument ser ut på följande sätt:

Tes: Inför ett auktorisationssystem med lärarlegitimation.

Argument:

1. En sådan skulle höja kvalitén i undervisningen.
2. En sådan skulle göra att vi får lärare med högre kompetens.
3. En sådan skulle göra att fler når målen.
4. En sådan skulle höja statusen på läraryrket.
5. En sådan skulle förbättra likvärdigheten i skolan.
6. Andra länder har infört liknande system.
7. Andra yrkesgrupper har infört liknande system.
8. Expertis framhåller fördelarna med en lärarlegitimation.

Alla dessa argument är sakargument med följden att hållbarheten behöver understödjas. Ett sätt att se på utredningen är att den ger stödargument genom att presentera sina faktiska förslag. Det vill säga att alla argumenten är sannolika för att man:

- Skärper behörighetsreglerna
- Inför kvalifikationssteg
- Inför ett provår

Nedan följer ett antal premisser som kan anses höra ihop och som måste accepteras för att argumenten skall kunna anses ha någon relevans. För en närmare förklaring av premisser och slutsatser se Rydstedt. (1993:195ff)

Premisser:

- Kvalitén i skolan är för dålig och kvalité är eftersträvansvärt.
- Kompetensen hos lärarna är för låg p.g.a. en stor andel obehöriga och kompetens och behörighet har ett klart samband.
- Eleverna når inte de fastställda målen och att nå målen innebär kvalité.
- Läraryrkets status behöver höjas och status är eftersträvansvärt.
- Skolan är inte likvärdig och likvärdighet innebär kvalité.

Hedqvist talar i Lorentzon om *plattheter* vilka definieras som ”yttranden som ingen på allvar kan bestrida”. (Lorentzon 2006:31) I min mening går vissa av premisserna att tolka som just *plattheter*. Exempelvis kan man nästan inte hävda att man vill ha en skola utan kvalité.

5.1.2 Utredningens argument

1. Den höjer kvalitén i undervisningen.
2. Den skulle göra att vi får lärare med högre kompetens.
3. Den skulle göra att fler når målen.

De tre första argumenten är, som omnämnts, tätt sammankopplade varför de kommenteras tillsammans. Enligt retoriska principer bör man börja sin framställning med sitt bästa argument och avsluta med sitt nästbästa. Det är förmodligen ingen tillfällighet att dessa tre argument och nyckelbegrepp dyker upp redan i utredningens sammanfattning utan är, kan man förmoda, en del av en retorisk strategi. För att börja med ordet *kvalité* definierar utredningen detta genom att hänvisa till svensk lagstiftning.

Enligt förordningen om kvalitetsredovisning (1997:702) ska varje skola, kommunalt bedriven förskola och kommunalt bedrivet fritidshem redovisa sin kvalitet genom att tala om i vilken utsträckning de nationella målen har förverkligats och vilka åtgärder som kommer att vidtas för att nå ökad måluppfyllelse. (SOU 2008:52:69)

Man skulle kunna se detta citat som ett argument för att förbättra kvalitén, men inte nödvändigtvis genom att godta utredningens betänkande. Man skulle även kunna se det som ett sätt att stärka kvalitetspremissen. Premissen som ligger till grund för argumentet, nämligen att kvalitén i den svenska skolan har blivit sämre, understödjer

utredningen även genom att hänvisa till direktiven, som i sin tur hänvisar till Riksrevisionen. För att ytterligare koppla ihop begreppet kompetens med elevernas resultat, vilket i sin tur innebar kvalité, så tar man hjälp av andras ethos.

I följande citat kan man hävda att utredningen har använt argument nummer 2 och 3 som stödargument till nr 1 samt förstärkt sitt ethos.

Det framgår även att forskning och utvärderingar visar att lärares kompetens är en viktig faktor för vilka resultat eleverna uppnår. (SOU 2008:52:69)

I utredningens tre första argument kan man hävda att alla de tre tidigare nämnda bevis typerna ethos, pathos och logos är närvarande. I tur och ordning använder man sig först av ethosbevisning genom att man lutar sig mot svensk lagstiftning, Riksrevisionens undersökning och aktuell forskning.

Vidare försöker man övergripande stärka sitt ethos genom att hänvisa till förarbetet. Detta är gjort i form av dokumentstudier, intervjuer, studiebesök och i samråd med expertis d.v.s. allt för att visa att det ligger ett gediget arbete bakom. Man lutar sig även mot regeringen och dess direktiv, som i sin tur använder en rad utredningar för att stärka sitt ethos. (SOU 2008 52:65f) Genom hela utredningen använder man sig även av ethos genom att hålla en hög stilnivå d.v.s. i ordval och form.

Man kan hävda att utredningen även har använt sig av logos dvs. logik i de tre inledande argumenten när den vädjar till mottagarens sunda förnuft. Mottagaren förväntas dra samma slutsatser som utredningen efter att ha tagit del av all den forskning som har presenterats. Forskningen antyds visa att en skärpning av behörighetsreglerna förbättrar skolans kvalité. En skärpning av behörighetsreglerna skulle i sin tur höja personalens kompetens och därmed verksamhetens kvalité, resonerar utredningen.

Genom att skärpa behörighetsreglerna utestänger man med förslaget i princip alla lärare som inte har gått lärarutbildningen eller blivit validerade på annat sätt. Man tar då ingen hänsyn till om dessa lärare är kompetenta eller inte. Man skulle kunna ifrågasätta om kvalitén i skolan verkligen höjs då, vilket en del av remissinstanserna faktiskt har gjort.

Utredningen använder pathos genom att dels välja ord som är positivt värdeladdade, vilket man kan få visst stöd för i ordböcker och den egna språkkänslan. Det är inte ovanligt att utredningen använder fler värdeladdade ord för att förstärka dessa.

I kommande citat vill man ge en förklaring på vad kompetens egentligen innebär och vill ge stöd åt att kompetens är detsamma som professionalism.

Nedan kommer kompetens och professionalism att användas som synonyma begrepp. (SOU 2008:52:74)

Enligt min mening förstärker man i ovanstående ett positivt laddat ord genom att koppla samman det med ytterligare ett, vilket förmodligen syftar till att framkalla en bra känsla hos läsaren. Kanske en känsla av hoppfullhet över att skolan kommer att bli bättre med kompetenta och professionella lärare.

De tre första argumenten är först och främst sakargument eftersom det finns en viss sanningshalt i kopplingen mellan kvalitet, kompetens och målpuppfyllelse. Utredningen gör allt den kan för att göra kopplingen så stark som möjligt både de tre orden sinsemellan, mellan dessa och utredningens övriga argument samt till reella förslag.

I den resterande delen av argumenten har man övergripande använt sig av logosbevisning. Återigen förväntas man dra likartade slutsatser som utredarna och därmed använda sitt förnuft.

4: Det skulle höja statusen på läraryrket.

5: Det skulle förbättra likvärdigheten i skolan.

Även dessa två är sakargument, vars sannolikhet utredningen försöker påvisa med hjälp av experter och forskning. Nedanstående är delar av stycket där man redovisar resultaten av intervjuerna med lärare och skolledare.

Där menade, enligt utredarna, många att ett auktorisationssystem ”... kan bidra till att... höja statusen...” (SOU 2008 52:168). Ordet *kan* skapar någonting hos mig som mottagare. *Kan* är ett modalt hjälpverb som antagligen syftar till att understryka utredningens objektivitet men undergräver i mitt tycke utredarens ethos. Det är förmodligen inte syftet utan man vill använda sig av lärarnas ethos som experter vilket skulle kunna ge mer tyngd åt ordet *kan*.

Det kan även här sägas att utredningen inte förnekar att det finns röster mot delar i förslaget, men i min åsikt så lämnas dessa motsägelser mycket mindre utrymme. Detta skulle kunna illustreras av följande förhållandevis korta citat ur ovan nämnda stycke rörande lärarintervjuerna.

Även om utredningens uppdrag är att utforma ett system för auktorisation bör det nämnas att det fanns personer bland de intervjuade som ifrågasatte om de problem som finns i skolan, exempelvis med försämrade resultat, kommer att lösas genom ett auktorisationssystem. Enligt dessa personer räcker det med skärpta behörighetsregler tillsammans med bättre och likvärdiga lärarutbildningar. (SOU 2008:52:169)

Om man vill vara kritisk så kan man ifrågasätta varför utredarna inte låtit sig påverkas mer av, i citatet nämnda, personer med samma status som övriga lärare. Kanske har man istället undanhållit de delar som inte gagnar de egna intressena i enlighet med syftet att övertyga. (Lorentzon 2006:34) Ensidig rapportering är, som nämndes i avsnittet om tidigare forskning, ett sätt att försöka övertyga.

Man använder sig även av statusargumentet på ett flertal andra ställen, däribland i den bilaga som består i en av Skolverkets utredningar. Där står nämligen att läsa följande:

Nationell lärarauktion skulle enligt verket kunna främja en ökad måluppfyllelse i skolan. Det skulle också enligt verket kunna öka statusen för läraryrket och bidra till att säkra lärartillgången på längre sikt. (SOU 2008:52:296)

Återigen är det den som har uttalat orden, i detta fall Skolverket, som ger tyngd åt dem. Det skulle inte vara fallet om de hämtades från någon med lågt ethos. Således försöker utredningen än en gång att förstärka sitt ethos i kraft av andra denna gång med statusargumentet.

När det kommer till likvärdighetsargumentet är det svårare att argumentera emot själva premissen som föreligger. I ett demokratiskt samhälle där emfasen ligger på allas lika rättigheter så är det svårt att förespråka olikvärdighet i skolans värld. För att förtydliga så menar regeringen med likvärdighet att skolan håller samma kvalitet över hela landet. (SOU 2008 52:297) Huruvida skolan verkligen är olikvärdig skriver utredningen ingenting om så man får anta att det tas för självklart. Emellertid anser alltså regeringen detta och därmed är det även utredningens åsikt. Utredningen får även anses tycka att hållbarheten i argumentet är högt, det vill säga sannolikt att likvärdighet kommer att infinna sig.

I syfte att främja likvärdigheten har utredningen utarbetat förslag till nationella, tydliga behörighetsregler och ett system som gör det möjligt

för lärare att upprätthålla och vidareutveckla sin kompetens. (SOU 2008:52:70)

Man kan beskriva ovanstående som ett försök att stärka banden mellan sin tes och sitt argument. I detta fall tesen ” Inför ett auktorisationssystem” och likvärdighetsargumentet. Däremot saknas exempel där utredningen tar upp forskning som säger att likvärdigheten ökar i och med införandet av ett auktorisationssystem. Sådana exempel skulle vara en förstärkning av utredningens ethos och därmed öka hållbarheten i argumentet. Detta kan tyckas märkligt men det är min bedömning att eftersom kvalitetshöjningen redan har ethosbevisats och skulle komma att vara nationell anses likvärdigheten infinna sig enligt utredningen.

6: Andra länder har infört liknande system.

Utredarna vill troligen med detta argument visa att det är denna väg vi bör gå om vi vill ha en bättre skola. Således vill man öka hållbarheten och relevansen i argumentet. Mottagaren förväntas dra samma slutsats som beslutsfattarna i de aktuella länderna och ännu en gång vill man dra nytta av någon annans ethos. Man tar dels upp länder med någon form av kvalitetssäkring, dels länder eller regioner som har infört någon typ av auktorisationssystem. De länder man har valt har man valt antingen för att de har genomfört någon liknande reform, eller för att deras utbildningssystem är likt vårt. (SOU 2008:52:113) Min uppfattning är att de utvalda länderna, särskilt de nordiska, har ett större ethos att dra nytta av. Man skulle också kunna argumentera för att detta är pathosbevisning. Detta eftersom utredningen väljer att titta på våra nordiska grannar och det i min mening kan väcka en ökad känsla av samhörighet.

Liksom likvärdighetsargumentet kan inte detta argument anses vara underbyggt av forskning, exempelvis utvärderingar av dessa införda system. För en mottagare så är det inte självklart att Sverige skall införa ett system bara för att en del andra länder har det. Med andra ord så kan man ifrågasätta relevansen hos argumentet. Om det hade varit väldokumenterat, att auktorisationssystem i andra länder verkligen fungerar, hade det kunnat fungera som stödargument. Väldigt lite är dock skrivet i utredningen om sådan dokumentation utan texten är snarast en beskrivning och uppräknings av dessa länders legitimations-

samt auktorisationssystem. Dock går nedanstående att tolka som stödargument för detta argument.

Det kan nämnas att Kanada, precis som Finland, hade bättre resultat än Sverige i samtliga avseenden i PISA-undersökningen som genomfördes 2003 (Skolverket, 2004a). (SOU 2008:52:124)

Kanada, inte minst provinsen Ontario, har liksom Skottland ett väl uppbyggt system för att kvalitetssäkra lärare. (SOU 2008:52:123)

7: Andra yrkesgrupper har infört liknande system.

Detta argument är även det en del av utredningens viktiga ethosbevisföring. Denna gång tar man draghjälp av andra yrkesgrupper bland annat eftersom deras system ibland kommit att borga för en viss kvalitet inom yrket, hävdar utredningen. (SOU 2008:52:150) Utredningen eftersträvar denna kvalitet och det vill man åstadkomma med hjälp av utredningens förslag. Man arbetar här, enligt mig, med att försöka öka sannolikheten i argumentet för mottagarna.

Liksom i argumentet om andra länder använder utredningen här logosbevisning, men kanske också pathos i likhet med det förra argumentet. Läkare, sjuksköterska och optiker, vilka alla är yrken med legitimation, är i mina ögon yrken som inger ett visst förtroende och därför appellerar till en viss känsla av trygghet.

8: Expertis framhåller fördelarna.

Detta är ett argument som går att återfinna i samtliga andra argument i form av hänvisningar till parter med högt ansett ethos. Det går att undersöka sanningshalten i detta argument vilket gör det till ett sakargument. Faktum är att utredningen även inkluderar experter som är av en annan åsikt vilket visar på en viss objektivitet.

... en del amerikanska forskare är kritiska mot en professionalisering av lärare, eftersom det skulle kunna innebära att lärarna utvecklar sina egna av staten oberoende villkor vad gäller yrkesutövning, etik m.m. och inte ser professionalisering som en del av statens strävanden. (SOU 2008:52:74)

Anledningen till att det indirekt även är ett värdeargument är att det här föreligger en premis i form av en åsikt. Åsikten är att man skall lyssna på experter vilket inte får anses som självklart av alla.

Detta är även det ett argument som använder sig av samtliga bevisstyper. Ethos då det är experter det är frågan om vilka oftast innehar ett högt ethos. Logos används såtillvida att man skall anses göra den logiska kopplingen att man bör göra som experter säger. Pathos används i min mening eftersom experter hos de flesta även de får anses väcka en känsla av tillit och trygghet.

5.2 Remisser

Detta avsnitt behandlar hur utredningens argument hanterades i de sex utvalda remissvaren ifrån Lärarförbundet, Lärarnas fackförbund, Sveriges Kommuner och Landsting, Högskoleverket, Skolverket samt Friskolornas Riksförbund. Det kommer att framgå vilka synpunkter som framfördes men i huvudsak var det Högskoleverket och Sveriges Kommuner och Landsting som var mest kritiska till utredningens förslag. De övriga svaren hade vissa invändningar men var mestadels positiva.

Avsnittet börjar med en kort kommentar om stilen i remissvaren. Remissvaren kommer därefter att behandlas var för sig i den ordning som nämndes ovan. Termerna som används för resonemanget, ethos, pathos, logos, värde- och sakargument återkommer här. De utvalda citat som återges skulle till stor del kunna sägas avspegla hur utredningens argument togs emot.

Två av remissvaren, Högskoleverket och Lärarnas Riksförbund, har dessutom granskats närmare med fokus på värdeladdade ord och dessa avsnitt kommer sist.

5.2.1 Kommentar angående stil

Som helhet håller sig remissvaren till sin genre med tanke på disposition, meningslängd, stilvalör på orden i jämförelse med utredningen. Dessa följer mallen ganska väl med en sammanfattning och en ordning som efterfrågats av mottagaren. Detta är ett formval som gör att man håller sig till den anmodade stilen och antagligen bättre kan påverka mottagaren. Kanske skulle man kunna hävda en mindre formell ton än utredningen med tanke på vissa formuleringar vilket kommer att framgå nedan. Stilen är ingen kanslistil med komplicerade vänstertyngda meningar eller gammaldags formuleringar utan är formell

och saklig. Denna genre ligger högt i stilnivå med tanke på meningsuppbyggnad, ordval och avsaknad av talspråkliga inslag. Språkligt sett så ligger alla remissvar på ungefär samma stilnivå. Om man har samma åsikt som utredningen så håller man sig ganska kort och gör man inte det vill man förklara på vilket sätt och varför.

5.2.2 Lärarförbundet

Lärarförbundet avvisar förslaget i de delar som innebär att behörighetsreglerna låses till grundskolans gamla stadiindelning. Vi kan konstatera att det stämmer illa med all vetenskapligt grundad kunskap om hur elevers lärande fungerar. (Lärarförbundet 2008)

Således avfärdar Lärarförbundet i exemplet en av teserna genom att åberopa ethosbevisning i form av allmänt erkänd kunskap. Denna kunskap är ingen som utredningen har tagit upp utan är ny fakta som introduceras. Man kan se det som att utredningen har en stor lucka i sitt researcharbete eller att man valt att inte ta med den informationen. Det är rimligt att tolka detta som ett undergrävande av utredningens ethos.

En yrkeslegitimation kommer att bidra till ökad utbildningskvalitet och till att elevernas rättssäkerhet stärks. (Lärarförbundet 2008)

I detta utdrag upprepar Lärarförbundet bl.a. det som utredningen säger om kopplingen mellan kvalité och måluppfyllelse nämligen att den är stark. Viktningen av utredningens centrala argument om kvalitet resulterade alltså i att det var mycket relevant. Det intresseväckande med detta utdrag är att man uttalar sig med en sådan säkerhet. Det är inte självklart att man hänvisar till forskning som i utdraget innan utan snarare till sina egna och utredningen slutsatser. Med tanke på det tidigare undergrävandet av ethos när utredningen ansågs ha förbisett viktig kunskap kan detta tyckas konstigt. Kopplingen mellan att ha en lärarutbildning och att vara kompetent samt att kvalitén kommer att höjas med en yrkeslegitimation är nämligen inte självklart för alla.

5.2.3 Lärarnas riksförbund

Förbundets uppfattning är att en lärarlegitimation stärker yrkets identitet på ett positivt sätt och att den kommer att utgöra ett stöd för

det goda arbete som utförs av Sveriges lärare. (Lärarnas Riksförbund 2008)

Liksom Lärarförbundet är man säker på sin sak när man återger utredningens statusargument om än med lite andra ord. Kort sagt anser mottagaren att relevansen är hög. Sambandet mellan tesen ”inför legitimation” och argumenten om kvalitet och status anses vara starkt. Den senare delen, att legitimationen skulle vara ett stöd för lärarna, är en ny formulering eller om man är generös, ett nytt argument. Förmodligen syftar *lärare* på de utbildade lärarna med tanke på förbundets ställning i frågan. Retoriskt så skulle man även kunna se på sistnämnda som ett försök att stärka sitt eget ethos som goda yrkesutövare.

Lärarnas Riksförbunds uppfattning är att följande delar av förslaget starkt kommer att bidra till en ökad kvalitet i den svenska grund-, gymnasieskolan och vuxenutbildningen: (Lärarnas Riksförbund 2008)

Därefter tar förbundet upp en rad punkter som de anser extra viktiga. Detta är en upprepning av kvalitetsargumentet med ett efterföljande förtydligande om exakt vilka teser, dvs. reella förslag, som kommer att få störst effekt. Lärarnas riksförbund är det av lärarnas fackförbund som är mest positivt till förslaget, vilket borde framgå av valda citat. Retoriskt sett så bygger man således på utredningens ethos samt upprepar dess huvudargument.

Lärarnas Riksförbund bejaktar förslaget om skärpta behörighetskrav. Samtidigt kan dessa leda till negativa konsekvenser för enskilda lärare som kan tvingas dela sin tjänst på flera skolor. (Lärarnas Riksförbund 2008)

Förbundet ser först en stark koppling mellan tesen om skärpt behörighet och kvalitetsargumentet men anser sedan inte att relevansen i argumentet är hög eftersom man påverkas negativt själv. Om tesen skall kunna accepteras så är det under förutsättning att denna mottagare själv inte drabbas negativt. Vilken mottagaren är påverkar alltså relevansen vilket bekräftas av bl.a. Wallgren Hemlin (2001:21) Detta skulle kunna vara ett exempel på att organisationer ibland ser till sina egna intressen i första hand. I stycket om Friskolornas riksförbund kommer att jämföras vad som sägs om exakt samma tes.

Lärarnas Riksförbund välkomnar förslaget om lärarlegitimation och tydligare behörighetsregler. (Lärarnas Riksförbund 2008)

Så börjar förbundet sitt remissvar och fortsätter i samma anda i samma stycke. En möjlig tolkning av detta är att man vill göra ett gott första intryck hos sin mottagare, i enlighet med den del av en framställning som inom retorik kallas för exordium. Att ställa in sig hos mottagaren kan på detta sätt tilltala mottagarens känsloliv och därmed använder sig förbundet implicit av pathosbevisning. Se Grinde (2008:205) för en närmare förklaring om att väcka välvilja hos sin publik.

Följande kan tolkas på samma sätt och kan tänkas innehålla ett annat retoriskt element. Förbundet skriver i inledningen av svaret:

I de delar som inte berörs i detta yttrande har förbundet inga invändningar mot utredarens förslag. (Lärarnas Riksförbund 2008)

Samtidigt är remissvarets sista mening angående uppföljning formulerad som följer:

Lärarnas Riksförbund konstaterar att de föreslagna uppföljningssystemen tycks väl genomtänkta och rimliga. (Lärarnas Riksförbund 2008)

Den första meningen borde rimligtvis göra att meningar som den andra inte skulle vara med. Det här kan vara en effekt av dålig textbearbetning men man kan vara öppen för att tolka det retoriskt. Det man menar med den första meningen är att man finner de flesta samband mellan utredningens argument och teser som starka. För att korta ned skrivelsen väljer man därför att inte säga något om de delar som man håller helt med om vilket ökar läsbarheten och ökar chanserna för att få ett bra mottagande. Det i sig säger något om valet av form i retoriskt syfte och skulle kunna ses det som en komponent i den stilnivå man har valt. Den sista meningen kan tolkas som pathosbevisning, samt som ett exempel på ett försök till en bra avslutning, inom retorik kallad peroratio eller conclusio.

5.2.4 Sveriges Kommuner och Landsting

SKL bedömer att förslaget om att bara behöriga lärare alternativt rektor får sätta betyg kommer att medföra administrativa svårigheter för huvudmännen. (Sveriges Kommuner och Landsting 2008)

Inledningen av remissvaret från SKL innehåller ingen tillmötesgående fras, till skillnad från övriga remissvar, utan är formellt hållen. SKL är inte helt positivt till förslaget vilket kan förklara den uteblivna välviljan inledningsvis.

Liksom Lärarnas riksförbund utgår SKL ifrån sitt eget perspektiv och vilka konsekvenser förslaget får för egen del. Detta bekräftas i den reservation av fp-ledamoten som är inkluderad i skrivelsen. Denne skriver nämligen: "Vidare har delegationen valt att lägga ett mycket snävt arbetsgivarperspektiv på frågan." Visserligen kan man tolka det som ett uttryck för att SKL arbetar i linje med de intressen som organisationen har i sitt uppdrag, vilket samma ledamot instämmer i. De retoriska konsekvenserna skulle dock kunna bli att man ofrivilligt väcker känslor, exempelvis aversion, hos mottagaren. Således en misslyckad användning av pathos kan man tycka. Samma deltes ifrågasätts av Friskolornas riksförbund men med tanke på elevernas rättsosäkerhet

SKL är positiv till utredningens syfte, dvs. att höja personalens kompetens och därmed verksamhetens kvalitet och elevernas måluppfyllelse. SKL tror inte att ett införande av legitimationssystem i sig bidrar till att öka elevernas måluppfyllelse. (Sveriges Kommuner och Landsting 2008)

SKL accepterar premisserna gällande kvalitet, kompetens och måluppfyllelse. Däremot har man inte tyckt att kopplingen är stark mellan tesen "inför legitimation" och de argument som utredningen har presenterat. Därför presenterar SKL en annan tes som har att göra med en närliggande utredning, nämligen den om hur lärarutbildningen skall förändras. Tesen skulle kunna sammanfattas i "förbättra lärarutbildningen".

Ett grundläggande problem för dagens skola är en bristande kvalitet i lärarutbildningen och att det inte utbildas tillräckligt många lärare med rätt kompetens motsvarande verksamheternas behov i olika delar av landet. (Sveriges Kommuner och Landsting 2008)

5.2.5 Högskoleverket

Utredaren konstaterar själv i betänkandet att "En förutsättning för att det ska finnas kompetenta lärare i skolan är en välfungerande

lärarutbildning” (s. 181) något som knappast är fallet idag.
(Högskoleverket 2008)

Högskoleverket skrädder i sin inledning inte orden utan går till hårt angrepp redan där. Man anser att tesen ”inför lärarlegitimation” är irrelevant eftersom lärarutbildningen håller för låg kvalitet. Verket tycker inte att man kan höja kvalitén i skolan genom att lärarna skall gå på en utbildning med låg kvalitet. Detta är, vilket nämns i inledningen, en slutsats som även den nämnda ledaren i SvD kom fram till. Man vidareutvecklar detta genom att, liksom SKL, peka på vad som istället är relevant.

Ökad kvalitet i lärarutbildningen måste vara överordnad önskan om att höja lärarnas status, inte minst med hänsyn till eleverna i skolan. Elevperspektivet saknas helt i utredningen. (Högskoleverket 2008)

Högskoleverket anser inte att argumentet är relevant med tanke på andra områden som borde prioriteras, nämligen elevernas väl och lärarutbildningen. Man inför, i ovanstående, ett motargument mot hela utredningen nämligen att elevernas bästa inte ingår.

Att en legitimation i sig skulle ge status kan inte anses bevisat.
(Högskoleverket 2008)

Högskoleverket anser här inte att sambandet mellan en legitimation och höjd status för yrket är starkt utan svagt vilket utredningen hävdar.

5.2.6 Skolverket

Skolverket delar utredningens bedömning att det finns behov av insatser för att höja personalens kompetens och därmed verksamhetens kvalitet och elevernas måluppfyllelse. (Skolverket 2008)

Skolverket håller således med om premisserna som många andra vilket skulle bekräfta Lorentzons resonemang om plattheter i avsnittet.

Argumentet att andra länder samt andra yrkesgrupper har legitimation bemöts med att utredningens förslag måste likna dessa mer för att det skall godtas. Man håller delvis med men ser inte relevansen i argumentet eftersom tesen skiljer sig så pass mycket från de exempel man tar upp.

5.2.7 Friskolornas riksförbund

Förbundet vill ta tillfället i akt att framhålla det goda samarbetsklimatet i detta samråd. (Friskolornas riksförbund 2008)

Inledningen är något av ett stilbrott då detta inte är någon obligatorisk del av hur ett remissvar skall se ut. Man kan tolka det ovanstående som ett sätt att fånga mottagarens uppmärksamhet, närmast i ett försök att verka familjär och göra denna vänligt inställd till det följande budskapet i enlighet med retorikens del exordium.

Förbundet befarar att de skärpta behörighetsreglerna kommer att leda till ett ökat antal deltids- och visstidsanställningar med stor rörlighet i personalgruppen. Det är svårt att se hur detta skulle öka måluppfyllelsen hos eleverna. (Friskolornas riksförbund 2008)

De skärpta behörighetsreglerna kan också komma att leda till en rättsosäkerhet för eleverna vid betygssättning. (Friskolornas riksförbund 2008)

Ovanstående stycken är intressanta med tanke på hur Lärarförbundet tog upp samma problematik, men istället fokuserade på konsekvenserna för lärarna. Denna instans tar elevernas parti, vilket skulle kunna vara ett sätt att använda pathos i syfte att väcka sympati hos mottagarna. Eftersom friskolorna kan tänkas ha ett mer långtgående marknadsanpassad synsätt så ligger det mer i deras intresse att komma på god fot med alla mottagare. Man tar förvisso upp de dåliga konsekvenser som man själv skulle bli drabbad av men även elevperspektivet.

5.3 Språkliga detaljer i remissvar

Denna del ger exempel på hur remissinstansernas ordval kan vara del i en retorisk strategi för att övertyga. Citaten är oftast delar av meningar och orden som avses står i fetstilt vilket de inte gör i originalen.

5.3.1 Högskoleverkets ordval

Att försöka skapa nya **skrån** rimmar illa... (Högskoleverket 2008)

Ordet *skrå* kan inte sägas vara positivt laddat enligt mig. För mig är det liksom för Högskoleverket och SAOB (2009) förknippat med en gammaldags världsordning och hör inte hemma i ett modernt samhälle.

SAOB (2009) säger om sammansättningen skråanda att den är: ”karakteriserad av en- sidig (t) omtanke om l. gynnande av den egna yrkeskåren”. Således inget som man som yrkesutövare vill bli förknippad med kan man förmoda.

... **beklagar** att de olika utredningarna är tidsmässigt i otakt.
(Högskoleverket 2008)

Närvaron av *beklagar* och hela meningen kan kanske inte tolkas som en utskällning i likhet med dem som Fredriksson (1992) talar om i Lorentzon (2006:31). Ordet i sig kan användas i både positiv som negativ bemärkelse. I kontexten skapar ordet däremot hos mig en känsla av kränkande antydning att utredningen är skyldig till utredningarnas olika slutdatum.

Ökad **kvalitet** i lärarutbildningen måste vara överordnad önskan om att höja lärarnas **status**... (Högskoleverket 2008)

Två argument ställs mot varandra med de två orden *kvalitet* och *status* i fokus. Utredningen använder de båda med en positiv laddning men i denna kontext får *status* negativa konnotationer eftersom statushöjningen skulle ske på bekostnad av kvalitet i en annan verksamhet.

Elevperspektivet **saknas** helt i utredningen. (Högskoleverket 2008)

Saknas kan också sägas vara neutralt och beroende av kontexten. För en utredning som skall försöka ge en heltäckande bild av en fråga kan det dock inte vara till dess fördel om något saknas.

... rejäla **incitament** för fortbildning... (Högskoleverket 2008)

Ordet betyder ”omständighet som stimulerar till viss verksamhet” och får här en stark effekt hos mottagare att acceptera tesen som i det här fallet är skapandet av karriärvägar. (NEO 2009) Högskoleverket är jakande till detta vilket man vill visa med emfas. Man kunde ha valt ordet *initiativ* och inte haft bestämningen *rejäla* men det hade troligen inte fått samma retoriska effekt.

... högskoleutbildningar och yrkesfunktioner inte **i detalj styrs** och regleras centralt... (Högskoleverket 2008)

Ordet *detaljstyrning* ger inga positiva konnotationer vilket får medhåll av Lorentzon som menar att det är ett ord som är förknippat med statlig inblandning. (2006:300) Man kan tolka statlig inblandning som något positivt men troligen inte i detta fall.

... verka **konserverande** på utbildningen... (Högskoleverket 2008)

I sammanhanget kan ordet tolkas som negativt eftersom en lärarutbildning som är statisk i sitt upplägg inte kan anses vara något att eftersträva. Det närbesläktade *konservativ* kan dock av vissa mottagare och i vissa sammanhang uppfattas som positivt. Att ordet används i negativ bemärkelse med denna betydelse får visst medhåll i och med den exempelmening NEO (2009) har valt nämligen ”en politik som snarast (konserverar) ~r missförhållandena”. NEO (2009) skriver även att dessa exempelmeningar inte skall ses som fakta utan just exempel varför min tolkning kan ifrågasättas.

... **kostsamt** sätt att förlänga utbildningen... (Högskoleverket 2008)

Något som är kostsamt kan inte antas vara positivt till skillnad från något som är t.ex. *dyrbart*. Ordet *kostsamt* skiljer sig från det liknande *dyrt* då det sistnämnda kan uppfattas som något svagare. Man skulle kunna säga att kostsamt därmed är mer värdeladdat. Pengar och utgifter används inte sällan som argument i debatter och *kostsamt* indikerar att förslaget kan innebära stora utgifter av fler slag än ett.

...ett stort **slöseri** med såväl samhällets som den enskildes resurser.
(Högskoleverket 2008)

Slöseri är av samma art som *kostsam* då det här även innefattar mer än ekonomiska utgifter och ordet förstärks här dessutom av adjektivet *stort*. Som även Lorentzon (2006:339) noterar har ordet *slösa* en anmärkning i NEO (2009) angående användning av uttryck som ”att slösa med kärlek” som lyder: ”... ofta med mer positiv innebörd.” Det indikerar att *slöseri* i de flesta sammanhang ger negativa konnotationer.

Ett **allvarligt** förbiseende... (Högskoleverket 2008)

I samverkan med *förbiseende* får ordet *allvarligt* i mina öron en negativ klang samt förstärkande effekt. Man kan utelämna ordet men får

då inte den retoriska effekt som nu är fallet. *Allvarligt* har här betydelsen ”som inger stora farhågor” enligt NEO (2009) vilket inte kan anses positivt.

5.3.2 Lärarnas riksförbunds ordval

... **beretts tillfälle** att lämna synpunkter... (Lärarnas Riksförbund 2008)

Högskoleverket valde den mer neutrala formuleringen ”har anmodats” att jämföra med ovanstående fetstilta uttryck. Formuleringen kan därför anses vara en eufemism, förskönande omskrivning, med syfte att markera var man står i frågan samt vilket förhållande man har till en av mottagarna.

... **välkomnar** förslaget... (Lärarnas Riksförbund 2008)

Ordvalet kan anses tydligt markera talarens ståndpunkt i frågan samtidigt som hela meningen inte är en obligatorisk del i remissvar. Den kan därför anses vara lite av ett avvikande från den annars ganska formella stil som förväntas av genren. Att vara *välkommen* ger i mitt tycke ett mer positivt intryck än att inte vara det. I sammanhanget har ordet med stor sannolikhet betydelsen ”vars ankomst orsakar glädje”. (NEO 2009)

... staten är beredd att ta ett större **ansvar**... (Lärarnas Riksförbund 2008)

Att välja ordet ansvar kan vara ett sätt att koppla ihop mottagaren, i detta fall staten, med den ethostyngd som det kan ge den. Att vara motsatsen dvs. oansvarig associeras inte av mig till något positivt.

... lärarlegitimation **stärker** yrkets identitet... (Lärarnas Riksförbund 2008)

Stark med dess avledning *stärker* ger positiva känslor i motsats till *svag* och är en kraftigare formulering än t.ex. ordet *förbättrar* vilket får anses vara en del av en övertalningsstrategi.

... en ökad **kvalitet**... (Lärarnas Riksförbund 2008)

Ordet är ett av de mest förekommande både i utredningen som i remissvaren och får anses vara positivt laddat för flesta mottagare. Det har betydelsen ”grad av goda egenskaper” i kontexten vilket gagnar både den som använder ordet och det talaren syftar på nämligen utredningen. (NEO 2009)

... **kvalitet**, förbättrade **elevresultat** och skolans **likvärdighet**.
(Lärarnas Riksförbund 2008)

Utredningen använder trepartstrukturen, nämnd i avsnittet om tidigare forskning, ”kvalitet, kompetens och måluppfyllelse” för att fånga sina mottagare. (SOU 2008:52:13) Lärarnas riksförbund har även de för att uppnå effekt en trepartstruktur ändrat i denna men behållit det nyss nämnda kvalitet. *Förbättrade elevresultat* och *likvärdighet* är ord som i sammanhanget är lika positivt laddade för mig som *kvalitet*.

6. Sammanfattande diskussion

Det överordnade syftet var att försöka få svar på vilka argument som framhövdes i det utvalda materialet, hur argumenten framställdes i utredningen samt hur argumenten bemöttes i remissvaren.

För att studera detta användes delar ur en modell för retorikanalys samt genom att, i remissvaren, försöka hitta värdeladdade ord.

Det som framgick var att utredningen till största del använde sig av bevistypen ethos genom att hänvisa till bl.a. andra utredningar, forskare och andra auktorisationssystem. Det är således viktigt inom politisk debatt och allmänt inom argumentation vem som hävdar något då alla har olika ethosvärde.

Det gick även att tolka utredningen som att den använde sig av bevistyperna pathos och logos men på ett inte lika tydligt sätt. Det verkar ha sin förklaring i att bevistyperna löper in i varandra och är svåra att hålla isär. Det gick att finna minst åtta argument i utredningen för att införa ett auktorisationssystem med lärarlegitimation och dessa står mer överskådligt i avsnitt 5.1.1. Utredningen anser dock att förslaget borde godtas för att det skulle höja kvalitén i undervisningen, göra att vi får lärare med högre kompetens, göra att fler når målen, höja statusen på läraryrket, förbättra likvärdigheten i skolan samt för att andra länder och yrkesgrupper har infört liknande system. Framför allt framhåller, enligt utredningen, expertis fördelarna med en lärarlegitimation.

Det visade sig även att de remissvar som utgjorde mitt material s.a.s. utgick från sig själva och sina syften. Detta manifesterades naturligt i språket, samt i hur man hanterade utredningens argument. Bland motargumenten kan nämnas att förslaget var för dyrt, för dåligt underbyggt och skulle drabba remissinstanserna på ett negativt sätt. Man gav samtidigt de argument som backade upp förslaget mer utrymme och använde värdeladdade ord för att förstärka sitt budskap.

Undersökningen har ibland känts något ovetenskaplig med tanke på min subjektivitet. Det har inte varit självklart hur man skall kategorisera utredningens och remissinstansernas argument eller vilken vikt som skall fästas på ordval och formuleringar. Det går kanske att hitta fler eller ifrågasätta de ovan nämnda argumenten men dessa borde vara de mest centrala.

I min mening är det inte möjligt att generalisera utifrån undersökningen vilket skulle kräva ett större material eller ett annat arbetssätt.

Källförteckning

Elektroniska resurser

NEO, 2009. *Nationalencyklopedin Svensk ordbok*. Tillgänglig på:
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/?type=THES>

SAOB, 2009. *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. Tillgänglig på: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Internetkällor

Friskolornas Riksförbund, 2008. Hämtad på:

<http://www.friskola.se/Files/Dokument/Remissvar/Remiss%20Legitimation%20och%20skärpta%20behörighetsregler.pdf>

Göteborgs-Posten, 15/5-08 (1). Annebäck, Karin. *Regeringen inför lärarlegitimation*. S.4. Hämtad på:

<http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=113&a=420549>

Högskoleverket, 2008. Hämtad på:

<http://www.hsv.se/download/18.7a21c82b11c2deb2ac98000983642/31-3225-08.pdf>

Läraryrket, 2008. Hämtad på:

[http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/bilagor/C0094B6E3AEB4601C12574E70029E5A3/\\$FILE/Yttrande_legitimation_och_skarpta_behorighetsregler.pdf](http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/bilagor/C0094B6E3AEB4601C12574E70029E5A3/$FILE/Yttrande_legitimation_och_skarpta_behorighetsregler.pdf)

Lärarnas Riksförbund, 2008. Hämtad på:

[http://www.lr.se/lrweb/Home.nsf/ByKey/AMOOK-7KLD4E/\\$file/Remissvar%20Legitimation%20och%20skärpta%20behörighetsregler%20\(SOU%202008_52\).pdf](http://www.lr.se/lrweb/Home.nsf/ByKey/AMOOK-7KLD4E/$file/Remissvar%20Legitimation%20och%20skärpta%20behörighetsregler%20(SOU%202008_52).pdf)

Regeringskansliet. *Svara på remiss - hur och varför (Pm 2003:02)*

hämtad på: <http://www.regeringen.se/sb/d/242/a/3652>

Regeringskansliet, 2009. *Information om demokratiska processer*.

hämtad på: <http://www.regeringen.se/sb/d/1522/a/17834>

Skolverket, 2008. Hämtad på:

<http://www.skolverket.se/remisser?id=2008:2408>

SOU 2008:52. Regeringskansliet. *Legitimation och skärpta*

behörighetsregler (SOU 2008:52) Hämtad på:

<http://www.regeringen.se/sb/d/10005/a/105620>

Svenska Dagbladet, 26/10-08 (1). Linder, PJ Anders. *Lärare ska klara*

kvalhöjden. S.4. Hämtad på:

http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/artikel_1945823.svd

Sveriges Kommuner och Landsting, 2008. Hämtad på:

<http://www.skl.se/artikeldokument.asp?C=2017&A=55438&FileID=238628&NAME=17+-+Legitimation.pdf>

Litteratur

Cassirer, Peter 1997. *Huvudlinjer i retorikens historia*. Lund: Studentlitteratur

- Cassirer, Peter 2003. *Stil, stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur och Kultur
- Fredriksson, Gunnar 1992 [1962]. *Det politiska språket*. Sjunde upplagan. Stockholm: Tiden
- Grinde Lindqvist, Janne 2008. *Klassisk retorik för vår tid*. Lund: Studentlitteratur
- Hedqvist, Rolf 1982. *Att påverka med språk*. Lund. (Skrifter utgivna av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.) 113.)
- Johannesson, Kurt 1998. *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm: Nordstedts förlag
- Karlberg Maria, Mral Brigitte 1998 *Heder och påverkan Att analysera modern retorik*. Stockholm: Natur och Kultur
- Lagerholm, Per Lagerholm. 2008 *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur
- Landqvist, Hans 2000. *Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland*. Göteborg: Institutionen för svenska språket Göteborgs universitet
- Lorentzon, Thorwald 2006. *Mellan frihet och jämlikhet Jämförande studier av lexikala förändringar i moderaternas och vänsterpartiets valmanifest 1948-2002*. Göteborg
- Melander, Björn 2000. *Svenskan som Eu-språk*. Stockholm: Hallgren & Fallgren
- Renberg, Bo 2007. *Retorikanalys En introduktion*. Lund: Studentlitteratur
- Rydstedt, Rudolf 1993. *Retorik*. Lund: Studentlitteratur
- Wallgren Hemlin, Barbro 1997. "Overall på!". *Retorikmagasinet* 12:2001.S.20-25.